

Még 2011-ben jelent meg T. Kiss Tamás műveinek bibliográfiája, ami kb. 250 tétel, ezen belül 1985 és 2008 között 15 könyv (150 és 600 oldal hosszúságúak), közel tízszer annyi tanulmány, s komoly tudomány – közéleti munkásság, már-mint szerkesztések, előadások, kurzusok és főleg folyóiratszerkesztői aktivitás.

A könyv erre a komoly életműre támaszkodva ajánl egy kultúrszociológiai narratívát a „kultúrpolitikákról”.

Magának a kultúrpolitikának háromféle narratíváját különbözteti meg: az állami (kultuszminisztériumi) politikát, a társadalmi politikai cselekvők (multicentrikus) kultúrpolitikáját, illetve a kultúrpolitikát tagadó (azaz a kulturális fogyasztás egyéni döntésein keresztül érvényesülő), összességében azonban társadalmi csoportok, érdekcsoportok kulturális ízlését érvényesítő álláspontot. Ő alapvetően az elsővel foglalkozik.

Az állam és a társadalom szerepei, funkciói a kulturális infrastruktúra építésében és működtetésében címmel bevezető elméletet nyújt, mely egyben a kultuszminisztériumi működés magyarországi történeti vázlata is. Azt mondhatjuk, hogy T. Kiss „a kulturális termelést” némiképp úgy kezeli, mint a gazdaságtörténetek a GDP-növekedést.

Azaz: pozitív a viszonya hozzá.

Azaz a „kultúra növekedése” (kulturális intézményrendszer gazdagodása, iskolázottság átlagos szintjének növekedése) mindenképpen az egész közösség, az egész nemzet gazdagodása. Sem e fejezetben, sem később nem kritikátlan az egyes kultúrpolitikai áramlatokkal szemben, látja, elismeri és bemutatja, hogy a kulturális intézményrendszer fejlesztése a 19–21. század bármely évtizedében ideológiai és politikai célok szolgálatában áll, de a fejlesztő, növekvő korszakok és koncepciók mindig történetírói rokonszenvével kísértek. Itt jön be talán a GDP analógia: bárhogy, bárkinek a javára is történik a GDP-növekedés, mindenképpen jobb, mintha csökkenés lenne, jobb, mintha a kulturális intézményrendszer növekedése megtorpanna, vagy az iskolázottság növekedése megtorpanna.

Álláspontja persze éppúgy vitára kész, mint az analógiaként beidézett közgazdászoké, hiszen nyilvánvalóan vannak olyan „kulturális növekedések” melyek CSAK akkor tekinthetők „társadalmilag hasznosnak,” ha valaki egyetért a kultúrpolitika, vagy kultúrpolitika-részleg céljaival – kézenfekvő példák erre azok a köztéri szoborállítások, melyek nyilvánvalóan növelték a „kulturális GDP-t”, de 1945 után vagy 1990 után anélkül kerültek elbontásra vagy elszállításra, hogy művészettörténeti vagy „helyi társadalmi, kulturális” szempontból veszteség lett volna számbavehető.

A szerző láthatólag különösen nagy kihívásnak érzi a Kádár-korszak kultúrpolitikájának értékelését, melyben hangsúlyozottan „középutas” álláspontot foglal el, bár az előnyök és hátrányok értékelését – jelen bíráló álláspontjától eltérően – nem annyira a központi kultúrpolitika egyidejűleg meglévő Nyugatos és dogmatikus arckettőségének, hanem az ideológikusnak látott központi politikával szemben fokozatosan teret nyelő helyi törekvések szembeállításával látja helyesnek.

A dualizmus kori Magyarország kultúr/politikai problémája: az *analfabétizmus* című fejezet tulajdonképpen egy részletes elemzés nem is annyira a népiskolafejlesztési koncepcióról, mint inkább a felnőtt alfabetizáció dualizmus kori kísérleteiről, népnevelési egyletekről, Türr és Jancsó törekvéseiről, szociáldemokrata törekvésekről. E fejezetben mintegy demonstrálódik a kultúrpolitika, mint többközpontú rendszer – a VKM éppen azzal érdemli ki a szerző elismerését, hogy felismeri, a társadalmi törekvések támogatásával jobban hasznosulnak az erre költött összegek, mintha maga az állam végezne ilyen tevékenységet.

Fejezetcím tekintetében mindenképpen stílustörés az „Eszmények nélkül nem lehet élni” című fejezet, mert – Klebelsberg Kuno kultúrpolitikai arcában kizárólagosan valamifajta eszmenykövetést helyez előtérbe – míg a fejezet azért feltárja a klebelsbergi kultúrpolitika mögött álló hatalmpolitikai érdekeket is, nem csak az eszmenyket. Miközben T. Kiss maga is részt vesz abban a

folyamatban, ahogyan Klebelsberg az 1988 utáni évtizedekben rehabilitáltatott, a kultuszjelenségek aggasztó volta sem kerüli el figyelmét: „Emlékére az elmúlt két évtizedben annyi szobrot állítanak és emléktáblát avatnak, amennyit Magyarország összes kultuszminiszterének – ideszámítva Eötvös Józsefet (1813–1871) és Trefort Ágostont (1817–1888) is – együttvéve sem emeltek” – írja, s nem kérdéses rosszállása, mármint hogy Eötvössel és Treforttal kapcsolatban több, Klebelsberggel szemben kevesebb tiszteletet várna az utókortól.

A három „T” ebben az esetben nem az Aczél korszak „három t”-je, a „tilt”, a „tűr” és a „támogat”, hanem a Tudósnevelés, Támogatások, Távozások hármassága. Megmutatja, hogy a klebelsbergi politika lényegében a természettudományok területén kívánta volna itt tartani és hazahozni a legkiválóbbakat. Azt kifejezetten természetesnek tekintette, hogy a liberális-baloldali eszmekörhöz kötődő társadalomtudósok nem kötődnek a magyar kultúrpolitikához. De végső soron Klebelsbergnek „bele kellett nyugodnia” abba is, hogy a természettudományos csúcstelünk is a weimari német, majd amerikai társadalom szabad és befogadó jellegét részesítette előnyben, melyről közhelyszerű bizonyíték, hogy a magyar kontextusú Nobel díjak közül egyetlen egynek a háttérét jelentette magyarországi kutatás, s végső soron minden Nobel-díjasunk a

kortárs és a Nobel-díjat követő időszak hazai társadalmi rendszerének, politikai rendszerének ellenfelévé vált.

Klebelsberg egyházpolitikájáról számos érdekes adattal szolgál. A kulturális élet közteherviselésének klebelsbergi modelljéről szólva megbízható elemzést nyújt, részben arról, hogyan mozgatta meg a nagytőkét, illetve a nemzetközi forrásokat, s hogyan nem tudta megmozdítani a nagybirtokot.

Több különböző logikában veszi végig a felnőttoktatás történetét

A hazai távoktatás megszületéséről és intézményesüléséről szóló tanulmánya sajátos párhuzamos történet a Rádió körüli 1945 előtti és a Televízió körüli (1960 és 1994 közötti) politikai küzdelmek történetéről, bár az utolsó évtized felnőttoktatása a korábbinál sokkal többszereplős játszma, melynek utolsó szakaszában T. Kiss már maga is az egyik szereplő.

T. Kiss Tamás életművének súlya mindenképpen digitalizálást és fokozatos közzétételt tesz indokolttá. Nagyon fontosak azonban a konkrét használhatóság szempontjából a hangsúlyokat kiemelő válogatások. Ez a válogatás kifejezetten jó – a magyar kultúrpolitikák olyan megközelítései, elemzései tárulnak fel belőle, melyek sokak számára használhatók, képzésben is, tudós kollégák körében is.